

vensko Krajino smo zanesli le stari, jalovi spor med „liberalci“ in „klerikalci“, nismo pa znali priti v imenu enotnega slovenskega naroda in njegove kulture, niti „nismo hoteli potrskati na oni nezmotljivi čut, ki pravi Prekmurcu, da je Slovenec.“ Torej problem enotne slovenske politične in kulturne zavesti, problem potov in metod, kako preko strankarskih in svetovnonazornih razlik utrditi v vsakomur, zlasti pa še v eliti neomajno zavest, da je predvsem član slovenskega naroda in kot tak celokupnemu narodu odgovoren za svoje dejanje in nehanje. Tako pa smo v Slovensko Krajino „prišli v imenu državne organizacije, ki pa je sama na sebi vedno mrzel stroj, civilizatoričen sicer, a ne kulturn in zaradi tega nesposoben, sejati življenje v svežo, kipečo grudo Slovenske Krajine“. („Prišlek“). Da bi nam vsaj že enkrat hasnila in nas izpametovala ugotovitev Prekmurca pisatelja Kranjca, „da slovenski uradnik, slovenski inteligent ni bil pripravljen za svoje kulturno poslanstvo, najmanj pa v takem pravcu, kot bi bilo potrebno v smislu slovenske kulture, ki kot taka ni ne ‚klerikalna‘ ne ‚liberalna‘. S. L e b e n.

„Eros“, - lepotnemu instinktu „Božanstvo“

Kakor daleč nazaj v davnino sega sled življenja, se dá slediti lepotni instinkt. Nahaja se pri najprimitivnejši kulturni stopnji; pri živali, dà, celo pri prirodi. Je zavesten ali podzavesten; ustreza temu ali onemu namenu. Lepotiči človeka samega, njegovo okolico, — pozitivno ali pa negativno, — je pogónska sila! — Pogónska sila, ki je „elementarna“, je neodvisna od kultiviranosti; odvisna je od urójene obdarjenosti!

Kako se udejstvuje in izživlja? ...

Pojem „lepote“, kot neposredna posledica — „lepotnega instinkta“ je le najširša podlaga za dojemanje „lepote“. — „Lepotni instinkt“ je od nadmoči veselstva podan lagodno blažilno sredstvo, morda celó — vsem bitjem stvarstva —! Priroda se podreja „nadprirodnemu“ lepotnemu zakonu in se spreminja iz jutra v dan, iz dneva v noč, iz noči v jutro, — iz enega letnega časa v drugega ...

To presnavljanje narave se vrši ob ohranitvi posebne svojevrstnosti, bodisi elementarnega, rastlinskega, živalskega ali človeškega bitja; se vrši oprto bodisi na skoro zavestno, bodisi na skoro ali docela podzavestno nagonsko privlačnost, na ugajanje lepotnemu instinktu. Urejeno je takó, da se vrši po zakonih stvarine, časa ali okolice in je po večini skoro izključno „nestvariteljsko“ — reproduktivno! — Reprodukativno zagadelj, ker se presnavljanje vrši — s „ponavljanjem“ oblik in v skoro že vnaprej določenih mejah!

„Pojem „lepote“, kakor si ga je izoblikoval človek, ki naj s skladnostjo ustreza in nudi ugodje njegovemu lepotnemu instinktu, — velja v območju telesne bitnosti, „naturnosti“. Usvojil si je človeško telo kot najvišjo popolnost — „ideal“ stvarstva. Ne zadovolji ga pa povsem telo kot táko! — Prične ga zaljšati, tetovirati, ali ga v njegovi sestavi in na površinsko krepiti! Sestav se pri likovnem tvorjenju vzpne, mišičje nabrékne do skrajno možne in v tistem času logično verjetne meje —, in površinsko razgiblje ogenj in hlad, bolečino in balzam —. Zaživi, Golem —, življenje trenutja, pod žezlom „Božanstva Erosa“!

Phidij mu je prvi dopustil v svoji tvorbi nadoblast nad božanstvom paganskega Olimpijskega Zeusa, — ko mu je dal življenje takega trenutja!

Gledam pred seboj v duhu poslej linijo vrhov likovne tvornosti do impresionizma —.

„Michelangelo! Poslednja sodba: Odrešenik!“

Po tisočletni borbi „Te“ vidim, vidim zopet — zmagovalno utelešenega v Michelangelovem „krščanskem Bogu Sodniku“! „Si“, kakor teman grom, kakor razpaljen ogenj bliska, trenutka! Primerjaš se temu prirodnemu elementu. Si mu pa po sili vtisa, vsaj samó delno primerljiv? — In ako bi bil, ali je potem ta ustvaritev trenutja še neka ustvaritev, presegajoča vsega človeštva tvorne zmožnosti? Ali je možna pod oblastjo tega „Božanstva“, ki mu je izčrpnost življenja najvišji smoter, potenčnost nagote pa „nad najvišjim najvišje“, in ki „večnostno-trajnostno sploh izključuje“; ali je od človekove roke mogoča ustvaritev še večje sile, — in „mimo Erosa ali preko Erosa“ življenja daljšega trajanja? —

Je li ta sila Michelangelove „trenutne žive akcije“, ki je izčrpno razpeta: iz skrajne globine, do skrajne širine in višine v svoji zadnji potenci nepresežna, — ali vsaj nedosežna?

„Rodin!“ — tvoj: „Čuvar podzemlja!“

Poslej najsilnejše zmagoslavje „Božanstva“. Njegov trenutek je proti prejšnjim „večje razdobje trenutnega trajanja“. Enakomerno žareč na liniji svoje skrajne naponske višine — „Eros“ je: likovno tvorno in zgodovinsko razvojno — povsem zaključek! Sila trenutne akcije že ne leži več čisto v predmetnem, poskus poudarka je že preko njega — v predpodobi in prispodobi v „geometrizaciji vesoljstva“, dasi še vedno v območju predmetno že doseženega. Materiji vdihnjeno življenje je še v odvisnosti od „Erosa“, ki je bog površine, stvarstvo trajnejšega življenja je človeku še ne doseženo! —

„Meštrović — Bulovec!“

Ali nam pri zgodovinsko tako jasno razvidenih, ne hodenih in doseženih potih in kvalitetah veliko, mnogo nudita? Koliko je v primeri s prejšnjimi njuna pot osebna? (Giblje se v podobnih tvornih mejah!) V koliko je ta njun titanski napor kot neka redka človeška odlika spoštovanja vreden, ko je še v tako izdatni sorodnosti s tem, kar so pred njima pokazali in dosegali drugi — od Phidia preko Michelangela do Rodina? Ali ni pot, stopnjevanje od tetoviranega telesa pa do najvišje meje vzponske napetosti, ki je tako zelo pregledna in zato tako zelo človeška —, lahko odvisna od človekovega hlepenja po družbenem priznanju in oboževanju, iz tega izvirajočih raznih ugodnosti za tvorca? — In ali ne leži zaradi te objestnosti pretežna njena sugestivna moč v tehnični spretnosti, — tedaj v prilastljivosti, naučljivosti? — Pot, ki jo tako izčrpno dobro oba obvladata! — Pot, ki bi bila, — in je dostopna likovno tvornim množicam stoletij!...

Je li pa likovna umetnost, ustvarjajoča trajnejše življenje, — iznad, oziroma mimo „Božanstva“ sploh mogoča? To je odvisno od družbenega „materijalističnega“, oziroma „nadmaterijalističnega“ „ideala“! „Čas rodi genije“ — in ne obratno! Likovno umetnostna doba „Božanstva“ je z Rodinom in „impresionizmom“ v svojem razvitku izčrpno zaključena!

„Novodobno“ likovno tvorno iskanje priča z voljo in prizadevanjem svojih najvidnejših tvorcev n. pr. (Carrà, Picasso), o iskanju globljega, višjega ideala, in vzbuja prepričanje, da bodo temu „Božanstvu Erosu“, ki je nudilo sredstva za doseg res da velikih, nadpovprečnih, likovno izraznih kvalitet, — izvili oblast, — in si ga podvrgli!

Vse drugo iskanje, mimo iskanja pripomočkov za upodobitev trajnega življenja likovne tvorbe je danes — manj važno, — manj pomembno, — naj bo tudi: manj vredno!

Francè Kralj.